*

Noen betraktninger over det ontologiske gudbevis.

*

Morten Rognes

1985

*

Filosofisk institutt, Universitetet i Oslo

© Morten Rognes 2002 v1.00 -

I dette arbeid vil vi fremsette noen betraktninger over det såkalte "ontologiske gudsbevis" slik det ble fremlagt av Anselm av Canterbury. Hovedsaken er å analysere den logiske strukturen i dette argumentet på en tentativ måte for om mulig å vurdere korrektheten av dette klassiske argument. Vi ønsker imidlertid også å se nærmere på hva argumentet kan sies å yde.

La oss først fiksere den språkrammen som vi vil ta i betraktning og som vi vil forsøke å formalisere argumentet innenfor.

Språket er et vanlig første-ordens språk med identitet utvidet med følgende nye ikke-logiske predikater:

(1) "x er et vesen". Dette predikatet forkortes med "V(x)"
(2) "x er et tenkelig vesen" Dette predikatet forkortes med "T(x)"
(3) "x har en høyere eksistensform enn y". I forbindelse med dette toplass-predikatet benytter vi uttrykket "H(x,y)" som forkortelse.
(4) "x har tankemessig eksistens". Dette forkortes "Et(x)"
(5) "x har virkelig eksistens". Dette predikatet forkortes med "Ev(x)"

La oss kalle mengden som kun inneholder predikatene (1) – (5) for Δ. Det språket som betraktes er derfor L;=, beskrevet i §4 i Rognes [1], utvidet med predikatene i Δ, mao. L;=[Δ].

Vi tenker oss at vi innfører en Russelsk beskrivelsesoperator "Det objektet x som er slik at p" (forkortet med "(ix)p") i språket og at disse bestemte beskrivelsene elimineres etter de regler som er angitt i §11 og §11.1 i Rognes [1].

Dermed er den språkrammen som her vil ligge til grunn for diskusjonen av det ontologiske argument beskrevet og fastlagt.

La oss så gå over til å se på en uformell formulering av argumentet i vanlig hverdagsspråk. Vi følger da den fremstilling av argumentet som er gitt i Stigen [1], og siterer fra side 274:

> I følge Anselm kan Gud ikke forestilles på annen måte enn som "et vesen det ikke kan tenkes noe høyere enn." Det finnes, innrømmer han, noen som mener at Gud ikke eksisterer, men dette viser at vedkommende har forstått hva "Gud" betyr. Det den ikke-troende benekter finnes som en tanke i ham, selvom han hevder at Gud ikke eksisterer i virkeligheten. Hvordan kan vi få ham til å forstå at Gud også eksisterer utenfor hans tanke?
>
> Anselm fortsetter: "Hvis det vesen som det ikke kan tenkes noe høyere enn, eksisterer bare i tanken, så vil det vesen som det *ikke kan* tenkes noe høyere enn, nettopp være et som det *kan* tenkes noe høyere enn" – for å eksistere i virkeligheten såvel som i tanken er å ha *mer* væren. Men dette fører oss inn i "en uløselig selvmotsigelse", for "hvis det som det ikke kan tenkes noe høyere enn, kan tenkes å ikke eksistere, *er* det ikke det (som det utgir seg for, nemlig) som det ikke kan tenkes noe høyere enn". Vi kan derfor slutte mener Anselm, at et vesen "som det ikke kan tenkes noe høyere enn" må eksistere "både i tanken og i virkeligheten".

La oss nå foreta en analyse av dette sitatet. Fra den første setningen i avsnittet synes det å fremgå at Gud, ifølge Anselm, er et vesen som det ikke kan tenkes noe høyre enn. Den omvendte påstand, at et vesen som det ikke kan tenkes noe høyere enn er identisk med Gud er

ikke direkte nevnt i sitatet. Det er imidlertid rimelig å tilskrive Anselm denne tanke. Dette innebærer at man med en viss rett kan tilskrive Anselm det syn at:

(1) Gud er det vesen som det ikke kan tenkes noe høyere enn.

Nå synes det ikke helt urimelig å si at uttrykket "det vesen som det ikke kan tenkes noe høyere enn" kan reformuleres mer eksplisitt ved "det vesen som har en høyere eksistensform enn alle andre vesener som er tenkelige". Benyttes "G" som forkortelse for "Gud" og benyttes de andre forkortelsene som vi har innført, synes (1) å kunne sammenfattes i den følgende definisjon:

Definisjon 1 $G = (ix)(V(x) \& (Ay)(V(y) \& T(y) \& y \neq x \rightarrow H(x,y)))$

Merk at denne definisjonen er ment som en regelgivende definisjon. "G" forkorter uttrykket til høyre som så i sin tur betegner det vesen som ifølge (1) er Gud.

Fra den tredje setningen i sitatet synes det som om man kan slutte at Anselm mener at om en person benekter Guds eksistens så finnes dette som hun/han benekter i vedkommendes tanker. Mao. er det slik at Gud har tankemessig eksistens. At Anselm drar et skille mellom tankemessig eksistens og virkelig eksistens underbygges ytterligere av den femte setningen i sitatet. Fra sitatet synes det også å fremgå at Anselm ønsker å overbevise om at Gud ikke bare har tankemessig eksistens, men også virkelig eksistens, og at han ønsker å vise det sistnevnte ved hjelp av den førstnevnte påstand. Tanken at Gud har tankemessig eksistens kan, om våre forkortelser brukes, uttrykkes ved den følgende formel:

A $Et(G)$

Vi vil nå formulere en del andre tanker som synes å spille en vesentlig rolle i det resonnement som Anselm fremlegger.

Fra den siste delen i den femte setningen i sitatet ovenfor synes det å fremgå at Anselm mener at om noe eksisterer både i virkeligheten og i tanken så har dette en høyere eksistensform enn noe som bare har tankemessig eksistens. Det har da *mer* væren. Den følgende formel uttrykker denne tanke:

B $(Ax)(Ay)(Et(x) \& \neg Ev(x) \& Ev(y) \rightarrow H(y,x))$

Som man ser uttrykker denne setningen at om noe har tankemessig, men ikke virkelig eksistens og noe annet har virkelig eksistens så har det sistnevnte en høyere eksistensform enn det førstnevnte.

Et annet prinsipp som implisitt synes å inngå i Anselms tankegang er at om noe x har mer væren enn y så kan ikke y ha mer væren en x. Mao. må relasjonen H være asymmetrisk. Dette kan uttrykkes ved:

C $(Ax)(Ay)(H(x,y) \rightarrow \neg H(y,x))$

Det synes også å inngå to andre stilltiende premisser i argumentet ovenfor. Den ene er at det rett og slett finnes noe som har virkelig eksistens. Denne tanke kan med våre symboler formuleres slik:

D $(Ex)Ev(x)$

© Morten Rognes 2002 v1.00 -

Det andre prinsippet er at om noe har virkelig eksistens så må det også være et tenkelig vesen og derfor et vesen, mao.:

E (Ay)(Ev(y) –> (V(y) & T(y)))

De siste tre formuleringene synes å være av en så opplagt natur at det ikke virker forunderlig at en detaljert omtale av dem er utelatt i argumentet.

La oss kalle den første-ordens teorien som har som sitt språk L;=[Δ] og som ikke inneholder noen nye ikke-logiske aksiomer for Q;(L;=[Δ]) i overensstemmelse med den notasjon og terminologi som er innført i Rognes [1], §9. Det man nå kan vise er at om denne teori forutsettes, og man aksepterer Definisjon 1, så kan setningen Ev(G), mao. at Gud har virkelig eksistens, utledes fra setningene A, B, C, D og E. I denne forbindelse forutsettes det at de reglene for eliminering av bestemte beskrivelser som er gitt i Rognes [1] brukes.

Vi kan med andre ord bevise det følgende teorem:

Teorem 1 Den følgende formel er et teorem i teorien Q;(L;=[Δ]):
A & B & C & D & E –> Ev(G)

Beviset for dette teorem synes å være en nokså nærliggende rekonstruksjon av det argumentet som uformelt er fremlagt i sitatet ovenfor. La oss derfor se på det detaljerte beviset:

Bevis: Anta (1) A & B & C & D & E. Anta dessuten for reduktio ad absurdum at:
(2) ¬Ev(G).
Fra den første konjunkten i (1) følger at:
(3) Et(G).
Fra dette, Definisjon 1 og våre regler for å eliminere bestemte beskrivelser følger:
(4) (Ez)(Et(z) & (Ax)([V(x) &
(Ay)(V(y) & T(y) & x≠y. –> H(x,y))] <–> x=z))
Fra (4) følger eksistensen av en eller annen entitet z;0 som er slik at
(5) Et(z;0)
(6) (Ax)([V(x) &(Ay)(V(y) & T(y) & x≠y. –> H(x,y))] <–> x=z;0)
Fra (2), våre regler for eliminering av beskrivelser, samt Definisjon 1 følger også:
(7) ¬(Ez)(Ev(z) & (Ax)([V(x) &
(Ay)(V(y) & T(y) & x≠y. –> H(x,y))] <–> x=z))
Fra dette følger ved hjelp av elementær kvantifikasjonsteori:
(8) (Az)((Ax)([V(x) &
(Ay)(V(y) & T(y) & x≠y. –> H(x,y))] <–> x=z) –> ¬Ev(z))
Fra (8) og (6) følger så:
(9) ¬Ev(z;0)
Fra D følger eksistensen av noe y;0 der man har:
(10) Ev(y;0)
Fra (5), (9), (10) og (B) kan man da slutte:
(11) H(y;0,z;0) Fra (6) og det faktum at z;0=z;0 følger:
(12) V(z;0) & (Ay)(V(y) & T(y) & y≠z;0. –> H(z;0,y))
Fra (10) og (E) følger:
(13) V(y;0) & T(y;0)

© Morten Rognes 2002 v1.00 -

Fra (10), (9) og identitetsaksiomene følger:

(14) $z;0 \neq y;0$.

Studerer man (12), (13) og (14) ser man at disse impliserer: (15) H(z;0,y;0)
Men det skulle også være klart at (11) og C har som konsekvens:

(16) $\neg$H(z;0,y;0)

Dette strider imidlertid åpenbart mot (15). Man ser altså at antagelsen (2) fører til en motsigelse. Man må derfor ha at Ev(G). Dette avslutter beviset. **QED.**

Hvis man sammenligner dette beviset med det resonnementet som gis i sitatet ser man at det er en viss analogi. I sitt argument går Anselm ut fra den antagelse at Gud bare har tankemessig eksistens og ikke virkelig eksistens og forsøker på dette grunnlag å utlede en motsigelse. Nøyaktig det samme skjer i beviset ovenfor. En nærmere inspeksjon av beviset viser også at trinnene fra formel (10) til formel (16) synes å være en klarere fremstilling av resonnementet i de to siste linjene i sitatet ovenfor. Konklusjonen er at beviset for Teorem 1 kan oppfattes som en temmelig rimelig rekonstruksjon av tankegangen i det ontologiske gudsbevis.

Er så dette et bevis for at Gud faktisk har virkelig eksistens? Dette kommer vel i noen grad an på hva man forstår med et bevis. Hvis man med et bevis forstår – og det er vel ikke helt urimelig – en logisk sett korrekt deduksjon som har som premisser visse setninger som er sanne og som dessuten er av en slik karakter at de fleste kompetente finner dem intuitivt sett overbevisende, så er det vel høyest tvilsomt om den deduksjonen som er angitt ovenfor med utgangspunkt i premissene A – E kan anses som noe bevis for Ev(G). Det er tvilsomt av to grunner. For det første kan det betviles at setningene A – E er sanne. Og selvom man skulle kunne medgi at disse setningene er sanne er det langt fra opplagt at de fleste kompetente som betrakter dem vil finne dem intuitivt sett overbevisende.

Selvom man skulle legge andre oppfatninger om hva som er et bevis til grunn for overveielsene enn det som er gjort ovenfor, virker det fremdeles tvilsomt om det argument Anselm fremlegger kan oppfattes som noe egentlig bevis for Guds eksistens.

Det som kan sies å være bevist ovenfor er selvfølgelig Teorem 1. Men dette i seg selv kan knapt sies å være noe bevis for Guds eksistens. Derimot er det et bevis for at Gud har virkelig eksistens under visse forutsetninger, nemlig A – E. Men det er jo noe ganske annet. På den annen side er beviset for Teorem 1 ikke fullstendig trivielt, og hvis beviset er en rimelig rekonstruksjon av Anselms tankegang kan argumentet sies å avdekke visse ikke helt trivielle sammenhenger av logisk natur.

Hvis derimot Anselm tenkes å henvende seg til en som tar for gitt en metafysisk teori som enten direkte, eller mer indirekte, impliserer tankene uttrykt ved A – E, men som likevel av en eller annen grunn tviler på om Gud, forstått i betydningen angitt ved Definisjon 1, kan ha virkelig eksistens, – selvom vedkommende tar det for gitt at Gud har tankemessig eksistens –, så må argumentet ovenfor være egnet til å fjerne denne tvil hos vedkommende. Argumentet er da også egnet til å vise endel av de konsekvenser som en slik person må godta.

Beviset ovenfor vil imidlertid neppe ha noen synderlig overbevisnings-kraft overfor dem som (i) tviler på om Gud har virkelig eksistens og som samtidig (ii) tviler på riktigheten av prinsippene A –E, mao. for personer som finner grunntankene i en neoplatonsk ontologi lite overbevisende, eller som i tilfelle de aksepterer A – E ikke aksepterer Definisjon 1.

La oss fremsette noen avsluttende bemerkninger. Anta at vi kan inndele utsagn i to klasser: På den ene side har vi de utsagn som man med rette kan ta for gitt helt uavhengig av hva som ellers måtte være tilfelle. På den annen side har man de utsagn som ikke har denne

© Morten Rognes 2002 v1.00 -

egenskap. La oss videre anta at utsagn også kan inndeles i to andre klasser, nemlig de utsagn man med rette kan kreve bevis for, og de som man ikke med rette kan kreve bevis for. Det kunne nå med en viss grad av rimelighet hevdes at alle de utsagn man med rette kan ta for gitt, uavhengig av hva som ellers måtte være tilfelle, må være utsagn som man ikke med rette kan kreve bevis for. La oss anta for argumentets skyld at dette er tilfelle. Det virker nå som om man kan hevde at den virkelig religiøse person er en som er overbevist om at utsagnet om at Gud eksisterer er et som man med rette kan ta for gitt uavhengig av hva som ellers måtte være tilfelle. Den virkelig religiøse vil derfor, om vedkommende aksepterer den påstand som vi for argumentets skyld gikk ut fra ovenfor, også være overbevist om at man ikke med rette kan kreve et bevis for Guds eksistens. For den genuint religiøst anlagte person vil derfor, om det som nå er forutsatt er riktig, ethvert gudsbevis enten være overflødig eller unødvendig og uberettiget. Et gudsbevis kan i høyden ha samme funksjon som Wittgensteins stige, et hjelpemiddel overfor den vantro som søker det religiøse stadium og som kastes vekk når dette stadium er nådd og Gud oppfattes som en umiddelbar, levende realitet.

*****

© Morten Rognes 2002 v1.00 -

Referanser

© Morten Rognes 2002

Referanser

Rognes [1], Rognes, Morten, *En oversikt over definisjoner av sentrale begreper i den klassiske predikatlogikk og mengdelære*, Maskinskrevet manuskript, 1985
Stigen [1], Stigen, Anfinn, "Tenkningens historie, Del I", Gyldendal Norsk Forlag, 1983

***

© Morten Rognes 2002 v1.00 -

Copyright beskrivelse

Dette arbeidet er © Morten Rognes 2002. Det er fullstendig fritt i den forstand at man kan kopiere det for eget bruk og distribuere kopier til andre så lenge dette ikke er for salg eller økonomisk vinning. *Kopier må være av arbeidet i sin helhet og i sin opprinnelige form slik det er distribuert her, og må i tillegg inneholde denne copyright-beskrivelsen skrevet på norsk* .

Det er lov til å sitere fra dette arbeidet i egne skrifter etter de regler og standarder som er internasjonalt akseptert for sitering i vitenskapelige publikasjoner. Under ingen omstendigheter er det lov å sitere deler av dette arbeid, eller hele dette arbeid, på en slik måte at man utgir det for å være ens eget.

Henvisninger til dette arbeid bør inneholde de følgende data i en komma-separert liste: etternavnet til denne forfatteren, fornavnet til denne forfatteren, tittelen på arbeidet, årstallet det opprinnelig ble skrevet som angitt på tittelbladet, uttrykket "Upublisert", den fullstendige URL fra hvilket dette arbeidet ble lastet ned, dato og årstall for nedlasting, samt det versjonsnummeret som er angitt på tittelbladet. Eksempel:

> Rognes, Morten, "En oversikt over definisjoner av sentrale begreper i den klassiske predikatlogikk og mengdelære", 1985, Upublisert, http://www.uio.no/~mrognes/arbeider/mrog73a.sit.hqx, 4-4-2002, v1.00.